

DİPLOMASİ VE KÜLTÜR

Fuat Bayramođlu (*)

İstanbul Siyasal Bilgiler Okulu'nda okuduğum yıllarda, siyasî Őubeye son sınıfta ayrılır; orada diplomasi mesleği için özel dersler izlerdik. Öğretimin öteki iki Őubesi, İdarî ve Malî Őubelerdi.

Siyasî Őubede okutulan dersler arasında **diplomatik yazışmalar** (correspondance diplomatique) ve Ek Fransızca (Munzam Fransızca) dersleri de vardı. Diplomatiğı bize öğretici ders kitabı olarak hocamızın seçtiği (Traité Pratique de Diplomatie Moderne), bir eski Avusturya-Macaristan Ortaelçisi Baron J. de Szilassy tarafından yazılmıştı; gerçekten yararlı, güzel, özenli bir Fransızca ile kaleme alınmış bir kitaptı. Kitabın dövizi, diplomasının dövizi olarak seçilen (Lâ tince bir özdeyişti: Fortiter in re, suaviter in modo). Anlamı: Hak'ta güçlü, hareket üslûbunda tatlı olmak. Diplomasının, gerçekten, hakta güçlü olmakla birlikte bunu elde etmek için seçilen yollarda sert davranmamak olduğu kabul edilmelidir.

Diplomatın üslûbu bu olmalıdır derken, diplomasının ne olduğunu da mümkün olduğu kadar kısa olarak tarife çalışmak yerinde olur:

Bilindiđi gibi diplomasi sözcüğü oldukça farklı anlam-

(*) Emekli Büyükelçi Sayın Fuat Bayramođlu tarafından fakültemizde verilen konferansın metnidir.

larda kullanılır: Bazen diplomatlık sanatını, bazen kariyeri, yani mesleği ve onunla uğraşanları anlatır. Bazen de «dış politika» anlamına gelir. Diplomasinin sayısız tarifi yapılmıştır. Bunlar arasından birini seçersek, Ernest Satow'un şu tarifini alabiliriz: «Devletler arasındaki ilişkilerin yöneltmesine zekâ ve davranış inceliği (tact) uygulanması.» Bu güzel cümleye şunları da Baron de Szilassy gibi ekleyerek diyebiliriz ki. (Diplomasinin amacı kendi ülkesinin çıkarlarıyla görev yaptığı — akredite edildiği — ülkeninkilerini bağdaştırmak, yurdunun şerefini yüksek tutmak ve uluslararası bir anlayışa kendini vermektir.)

Bu tarifin idealist bir zihniyeti dile getirdiği, yazık ki bugünkü durumu ile devletler arasındaki ilişkilerde çoğu kez yanıltmalara, hilelere başvurulduğu bir gerçektir. Ama öyle hileli bir uygulamanın sonuçta bir devlete saygınlık ve inanırlık sağlamadığı da bir gerçektir.

Daha basit ve genel bir tarifte karar kılsak: (Diplomasi dışarıda ülkesinin işlerini yönetmek ve çıkarlarını ustalıkla temsil etmek sanatıdır.) Zira diplomasi gerçekte bir bilim değil bir sanattır; yaratıcılık ve bilgi toplama işidir.

Sanat, yaratıcılık ve bilgi toplama sözcüklerinin bizi kültür kavramına götürmesi de doğaldır.

Kültür ne demektir?

Bu sözcük de diplomasi gibi pek çok kişilerin tarafından, çok çeşitli şekillerde anlatılmış ve tarif edilmeğe çalışılmıştır.

Kültür sözcüğü Lâtincede, «toprağı işleme - ekme-biçme demek olan cultura sözünden geliyor. Bizde de şimdilerde bu nedenle ekin deyimi bu anlamda kullanılıyor. Kültür, çeşitli anlamları arasında yüksek genel bilgiyi anlatır, dilimize de o anlamıyla girmiştir.

Kültürün çeşitli tariflerinden bir kaçını İbrahim Kafesoğlu'nun Türk Milli Kültürü adlı kitabından yararlanarak zikretmekle yetineceğim:

— «Bir topluluğun yaşama tarzı» (C. Wiesler)

— «Atalardan gelen maddî-manevî değerler toplamı»
(S. Sapir)

— «İnsanın tabiatı ve kendini yönetme yoluyla bizzat meydana getirdiği eser.» (A. Young)

— «Bir millet fertlerinin iştirak halinde bulunduğu mânevî hayat,» (F. A. Wolf).

Bizden de birçok düşünürler kültürün tarifini vermişlerdir. Ben bunlar içinde Atatürk'ün bu konudaki söz ve düşüncelerinden de örnekler vermek istiyorum. Bu düşünceler bir eylem adamı olan Atatürk'ün aynı zamanda bir düşünce adamı da olduğunu gerçekten gösteriyor. 1936'da TBMM'yi (Mec-lisi) açarken «Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültürdür.» demiş. Ona göre «Kültür, okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mâna çıkarmak, intibah almak (uyanmak), düşünmek, zekâyı terbiye etmektir.» Atatürk, sanki bu sözlerini de özetlemek istercesine, bir başka zaman da kültürü şöyle tanımlamış: «Kültür, tabiatın yüksek feyizleriyle mesut olmaktadır.»

Bir dönemde Türk düşünce hayatında saygın bir yer kazanmış bir düşünür olan Ziya Gökalp de kültürü şöyle tanımlamıştır: «Kültür, (hars), bir milletin dinî, ahlâkî, hukukî, muakalevî (entellektüel), bedîî (estetik), lisanî, iktisadî, fennî (teknik) hayatlarının âhenkli mecmuasıdır.» Bu uzunca tarif kültürün içindeki öğeleri özetlemektedir.

Bir başka yaklaşım da bir Fransız düşün ve politika adamının şu tarifiyle anlatılıyor: «Kültür bütün bildiklerimizi unuttuktan sonra bizde kalandır.» Bu tarifi Edouard Herriot'ya ait olduğu söylenir. Onu şu şekilde Paul Valéry söylemiştir diyenler de var: «La culture c'est ce qui nous reste quand nous avons tout oublié.»

Sanırım bu anlatış, bizi, özümlemiş, yani iyice içe sindirilmiş bilgi, görgü, edinilmiş ya da soydan getirilmiş karakter ve alışkanlıklar gibi şeylerin bir araya gelerek bir sonuca, bir bileşke (muassala)'ye götürüyor. Bu ve ben-

zeri anlatımlarda, hepimizde kültür sözcüğünün uyandırdığı anlayışın bir yönünü bulabiliriz.

Kültür, sonuçta millî bir bütün olmaktır. Her yaşayan milletin bir kültürü ve bunun çeşitli yönleri ve unsurları vardır.

Kişi açısından kültürü «Tabiatın yüksek feyizleriyle mesut olmaktır» şeklinde anlamak kanımca doğru ve yerinde bir düşünceyi paylaşmaktır.

Kültür ve onunla yakın bir kavram olan uygarlık bazen ayrı olarak kabul edilir. Örneğin Ziya Gökalp ulusal, uygarlığa ise uluslararası bir anlam vererek ayrı iki kavram olarak bakar. Atatürk, böyle bir ayrımın güçlüğüne ve gereksizliğine inanmıştır: «Uygarlığın ne olduğunu başka başka tanımlayanlar var. Bence (Atatürk diyor) uygarlığı kültür'den ayırmak güçtür ve gereksizdir. Bu görüşümü açıklamak için Kültür, (hars) ne demektir tanımlıyayım. Kültür, a) Bir insan toplumunun devlet hayatında, b) Düşün hayatında, yani bilimde, toplumbiliminde ve güzel sanatlarda, c) Ekonomik hayatta, yani tarımda, ticaretle, kara ve deniz ve hava ulaşımcılığında yapabildiği şeylerin bileşkesidir.

«Bir ulusun uygarlığı dendiği zaman, kültür adı altında saydığımız üç tür etkinliğin bileşkesinin dışında ve ondan başka bir şey olmayacağını sanırım.

«Kültür kavramını da ulusların güç ve geç değişen bazı irki ve doğuştan gelen yeteneklerine, karakterlerine özgü kırlarlar ve buna çok kıymet ve önem verirler... Kültür anlamını, ayırıcı nitelikler dediğimiz karakter kavramına indirmelidir. Bu açıkladığım anlayış, birbirinden ayırt edilmesi güç olan uygarlık ve kültürün, tanım, açıklama ve anlaşılmasında kolaylık sağlar.» [Asıl metin, Âfet İnan'ın Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler (1959)'de] Ben, Prof. Şerafettin Turan: Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar ve Düşünürler, Kitaplar (1982)'den aldım.

Diplomat, dışarıda ülkesinin işlerini yönetmek, çıkarları-

nı ustalıkla temsil etmekle görevli olduğu için ülkesinin devlet hayatında, düşün hayatında ve ekonomik hayatında neler yapabildiğini iyi bilmesi gerekir. Yani ulusal kültüre sahip olmalıdır.

Bir Türk diplomatının dışarı'da — belki başka ülkelerin diplomatlarından ayrı olarak — bazı zorunlukları, karşılaştığı bazı zorluk ve sorumlulukları vardır. Onları göğüslemek ve çözmek ya da ülkesinin çıkarlarını temsil ederken savunmak durumunda kalabilir. Bunları daha somut örneklere indirgemek için Türklüğe karşı yapılan haksız saldırıları, eleştirileri hatırlatmak yerinde olur.

Örneğin bir Göçebelik damgası vurulmak istenir bize. Daha da ileri giderek «barbar, yağmacı» bir kavim olduğumuzu ileri sürenler hâlâ çıkmaktadır. Türklere özgü bir güzel sanatlar bulunmadığı, İslâm uygarlığı içinde Arap ve İran'ın taklidinden başka bir katkimiz olmadığı ve benzeri bilgisiz, kasıtlı ve düşmanca iddialar duyulur. Dilimiz, edebiyatımız da bu kötülerden kurtulmadığı gibi, müzik açısından, onun da bizim olmadığı iddialar arasındadır. Özetlersek pek az ulus bizim kadar maddi, manevi saldırı ve kötülerle karşısında kalmıştır, kalmaktadır. Bunun birden çok sebebi olmak gerekir. Bu, çoğu, hatta tümü yersiz iddia ve kötülerle yanıtlayacak kadar kendimizi bilmek zorunluğu herkesten çok bizlere, özellikle dışarıda görev yapacak Türklere düşer sanırım.

Belki pek bilinmeyen, ya da üzerinde çok durulmayan bir gerçek daha vardır ki o da milletlerin hiçbirisinin ötekileri, hele komşularını sevmediği gerçeğidir. Bunun bir türüne égoïsme sacré denmiştir. «Yüz elli yıldan beri her milleti saran milliyet sevdasıyla başta tarih ve dil bilgileri olmak üzere bütün milletler benliklerini aydınlatmaya yaran bilimlere büyük önem verdiler. Bunu ilkin ilerlemiş milletler başlattı. Fransa'da (Eski Kent - Cité antique) ve (Eski Fransa'nın politik müesseselerinin tarihi) adlı yapıtlarıyla Fustel de Coulanges (1830-1889) açmış ve belgeye dayanarak incelemek, araştırmak yöntemini koymuş oldu. Bu

akımın hemen yayıldığına tanık oluruz: Her millet şimdi evrak mahzenlerini, arşivlerini daha başka bir özenle okuyor, araştırıyor. Biz bu bakımdan erişilmez zengiliklere sâhibiz, bunun değerini bilmeliyiz.

— GÖÇEBELİK KONUSU

Yahya Kemal Beyatlı: (Avrupa'dan aldıkları yarım ilimle yeten tarihçilerimiz, muharrirlerimiz bizim aslen bir göçebe halkı olduğumuzu bin kere yazdılar, isbata kalkıştılar. Yataklarımızı gece dolaptan çıkarıp yere serdiğimizizi, sabahleyin tekrar kaldırıp dolaba koyduğumuzu göçebeliğimizin bakiyesinden bir misâl gibi gösterdiler. Evlerimizde mangalı, şilteleri hep nakli kolay eşya gibi telakki ettiler. Fakat bunların iddialarını isbat için gösterdikleri sebepler ne derece doğrudur? Çünkü diğer misaller var ki bunları şiddetle nakz ediyorlar. Türk evlerinde duvarlar, topla yıkılmayacak kadar kalın ve metindirler. Kış odalarındaki ocaklar çinden ve asırlarca duran eserlerdir. Nakli kolay eşya mutlaka göçebe hayatına mı delâlet eder. Kadim Atina'da ve Kadim Roma'da ev gayet sade ve eşyası, bizde olduğu gibi nakle elverişliydi. Mamafih eski Atinalılar ve eski Romalılar çok yerli yurtlu insanlardır. Bizi göçebe gösteren bilgilerin kafaları karışık, iddiaları yalındır. Daha açık bir ifadeyle, Türk'ün bu vatan-da yerleşmemiş ve muhacerete hazır bir unsur olduğunu isbat etmeye çalışan bu yabancılar bu fikirleri yaydılar Bizim bilgilerimizi avladılar. Cedlerimiz göçebe değildiler. Fethettikleri memleketlerde yerleştiler. Şehir, mahalle, sokak, semt, dere, tepe ve semt isimlerini unutturmak bir türlü kabil olmuyor... Cedlerimizin evleri ve eşyası yaşayışlarının tarzından doğmuştu. Bağdaş kurmak şilteyi, minderi, sahandan el ile yemek yendiğinden leğenle ibriği, el silecek sırma havluları icad etmişti... Bütün bu güzel şeylere elveda!...)*

(*) Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver: **Yahya Kemal'in Dünyası**, İstanbul 1980, s. 125-126.

Bozkır uygarlığı denilen uygarlığın köylü kökenli yerleşik uygarlıktan daha az önemli olduğu inancının yarattığı bir üstünlük iddiasının sonucu göçebelik kasıtlı olarak aşağılatıcı bir anlam verilmek suretiyle Türkler hakkında ileri sürülen bir iddia olmuştur.

Göçebelik, köylülük, kültür, ekin kavramları üzerinde görüş açıları çok farklıdır. Köylü kökenli olanlar insanlık tarihindeki faaliyetleri, etkinlikleri — eski Yunan'dan beri — daima bu açıdan, bu noktadan değerlendirmişler ve köylülük, uygarlık ve kültür, göçebelik, çobanlık ise barbarlık, vahşilik sayılmış. Bunda da çöl ile bozkır iklimi ayrılmamış... Bu konuyu kendi tarihimiz açısından, kendi görüşümüzle incelemeliyiz. Fransız tarihçisi Albert Sorel, Yahya Kemal'e demiş ki: **(Bilir misiniz ki henüz iki şey tamamiyle keşf edilmiş değildir. Coğrafyada kutup ve tarihte Türk...)**

Joseph Luns —şimdiki NATO Genel Sekreteri — 1966 yılında — o zaman Hollanda Dışişleri Bakanı idi — bana demişti ki: **(Tarihinize dair ne okudumsa hep yabancılar tarafından yazılmış. Sizin, kendi görüşünüze göre yazılmış tarihinizi bulamadım. Niçin yok?)** Ben de o tarihte Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri idim. Evet, doğru yönü çoktu bu sözün. Yabancı dille Türk bilginleri tarafından yazılmış tarihlerimiz yok gibiydi. Biz bile kendimizi batılı yazarların yapıtlarından öğrenmeğe çalışagelmışiz; kolay bulunmuş bu yol.. Kaynaklara inmek zor. Ama bu vadide doğru yola girdiğimizi ve yeni araştırmalarımıza birçok değerli yapıtlar borçlu olduğumuzu belirtmek yerinde olur.

En eski ve devamlı kavimlerden biri olan Türkler, dört bin yıllık geçmişleri boyunca Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına yayılmış büyük bir millettir. Orta Asya'daki anayurttan etrafa yaptıkları sürekli göç hareketleri Türklerin aynı zamanda nüfusça kalabalık olduğunu da gösterir.

Size, bir eski Büyükelçimiz, arkadaşım Kâmuran Gürün'ün yeni yayımlanmış **(Türkler ve Türk Devletleri Tarihi)**ni salık vermek isterim. Yayımlanan ilk cildinde (Bugün dünya-

da mevcut Türk topluluklarını 21 sahife halinde ve 1016 ad olarak saptamış olduğunu, yukarıdaki sözlerime bir kanıt ve örnek olarak veriyorum. Türk tarihini değerlendirirken, onu hem zaman, hem coğrafi konum bakımından öteki toplulukların tarihinden ayıran birkaç noktayı göz önünde tutmak lâzımdır:

a) Bütün öteki milletlerin bireyleri toplu olarak, bir arada bulunduğu için, herhangi bir zamanki durumunu açıkça tesbit etmek, incelemek mümkün olduğu halde, dağınık şekilde yaşayan Türk kütlelerinin birbirlerinden farklı göçme yollarını izlemeleri nedeniyle, Türk tarihini belirli bir kesimde bütün halinde değerlendirmek kolay olamamaktadır.

b) Tarihleri, sınırı belli bir coğrafi çevre içinde geçen öteki milletlerin yayılmaları da değişmeyen vatan toprakları civarında vukua gelirken, çeşitli Türk kütleleri yüzyıllarca **yeni iklimler, yeni yurtlar arayarak**, tarihlerini çeşitli bölgelerde yapmışlardır.

Bu itibarla, Türk tarihi denilince, çeşitli bölgelerde Türk zümrelerinin o adla ya da özel adlarla anılan ayrı hükümdar ailelerinin yönetiminde görünmekle birlikte, dili, dini, töresi ve gelenekleri ile (aynı «millî» kültürün hâmilî olan Türk zümrelerinin çeşitli bölgelerde ortaya koyduğu tarihlerin bütünü anlaşılmalıdır) diyor, Prof. Kasefoğlu (**Türk Millî Kültürü**) adlı yapıtta.

Şu halde **Bozkır Kültürü** denilen, bozkılarda, stepelerde yaşamının zorunlu kıldığı, — araştırmacıları yanıltan — bazı ekonomik faaliyetler dışında gerçekte göçebelikle bir ilgisi olmayan bir Türk Bozkır Kültürü, yüzyıllarca yaşamış, birlikte yaşadığı milletlere de verilmiştir.

Öte yandan; bu aslî bozkır kültürüne oranla «yerleşik» niteliği ağırlık kazanmış olan Selçuklu ve Osmanlı Türklerini de göçebe olarak vasıflandırmak tümüyle yalan, yanlış ve kasıtlıdır, diyebiliriz.

Türk tarihinin son bin yılında Anadolu'da gerçekleşen kültür ve uygarlığı gerçekten göz kamaştırıcı olmuştur. Bu-

nu bütün yönleriyle öğrenmek, öğretmek ve onunla övünmek hak ve görevimiz olmalıdır.

Şimdi, bugünkü kültürümüzün öğelerini, nelerden oluştuğunu, hızlı bir şekilde gözden geçirirsek ne değerler görürüz? Bu konuda kısa bir alıntı yapacağım. Birleşik Amerika' da profesörlük eden değerli ozan, edebiyatçı ve kültür adamı Talât Halman'ın oradan yazıp günlük gazetelerimizin birinde yayımlanan bir köşe yazısının unutulup gitmesine gönül katlanmıyor: (Sonsuzluğa göçenleri düşünüyorum da, ortaya güçlü bir gerçek çıkıyor. Ülkemizde göz kamaştırıcı denecek kadar yaygın, çeşitli, etkili bir kültür canlılığı var... Divan edebiyatından operaya, Yunan mitolojisinden çağdaş resme, Türk sanat musikisinden modern tiyatroya kadar değişik çağların, değişik âlemlerin ve ulusal yaratıcılığımızın geliştirdiği bir büyük sentez... Pek az ulusun kültürü bizimki kadar zengindir. Pek az ülkede bizdeki kadar sanat etkinliği vardır. Tarih boyunca gelişen kültür sentezimiz de, günümüz Türkiye'sindeki sanat dinamizmi de, eski deyimle «muhteşem», öztürkçe karşılığıyla «görekemli»dir diyebiliriz göğsümüzü gere gere... Nitekim bize benzeyen ve benzemeyen nice ulusların kültür uzmanları, imrendiklerini söylemektedirler.) [Milliyet - 27 Aralık 1982 - **Ölenlerin Yaşattıkları.**]

Türk'ün kültürünü oluşturan öğeleri bütünüyle sıralamak, saymak gerçekten kolay değildir. Asla aşağılık ya da üstünlük kompleksine düşmeksizin bu konuda bir kısa doküman, bir mal sayımı yapmaya çalışalım. Bunu yaparken, pek yakınlarda Londra'da bir Yunanlı yazarın yayınladığı bir yapıtın (**Tulips, Arabesques & Turbans**) sırasını izlemek, onun, ancak sanat ve zanaat tarihiyle ilgili olması dışında kalan konulara da önem vererek tamamlamak yolunu tutacağım. Bu yapıtı salık vermek isterim...

Osmanlı üslup ve çevresi zamanımızda gittikçe tarafsızlıkları artan batılı yazarlarca incelenmeğe özeniliyor. Bu yapıtta da onu memnunlukla görüyoruz. Halbuki daha çok eski olmayan bir tarihte **Türk sanatı** diye ayrı bir sanat dünyası olduğu bile batıda kabul edilmiyordu dersek pek abartmış ol-

mayız. Bunu, ilki 1959'da Ankara'da toplanmış her dört yılda bir yinelenmek suretiyle gelenekleşmiş olan (Türk Sanatları Uluslararası Kongreleri) sayesinde dünya bilim ve sanat adamları gittikçe tanınmaya başlanmasıyla ancak son otuz kırk yıla borçluyuz. Kongre bildirimlerini dikkatle incelemek ne kadar öğreticidir.

İkinci Kongre 1963 yılında Venedik'te toplanmıştır. Yüzyıllardır arada kültür ve sanat etkileşimi olan İtalya'daki bu kongrede, ilk kongrenin etkisiyle, bir «**Türk Sanatı**» var olduğunun kabul edildiği vurgulanmış ve o kongrenin d ö v i z i olarak Dante'nin **İlâhî Komedi**'sinden iki dizesi alınmıştır; **Türk dokuma sanatının** övgüsüdür:

**Con piú color, sommesse e sopraposte
Non fer mai drappi Tartari né Turchi**

(Bundan daha güzel ve renkli kumaşı ne Tatarlar, ne de Türkler yapabilmışlerdir) demesine bir söz...

Dante'nin 1265-1321 yılları arasında yaşadığını anımsarsak Türklerin Anadolu'da iki yüzyıldan biraz fazla bir süredir bulduklarını, fakat asıl Osmanlı İmparatorluğunun bile kurulmamış olduğunu saptarız. Osman Gazi 1259-1326 yıllarında yaşamıştır.

Türk maden sanatını inceleyen bir eski İtalyan sanatçısının hayranlık ve övgülerini anımsatmak isterim. İtalyan rönesansının en büyük adlarından biri olan graveur, heykeltıraş ve özellikle ünlü bir kuyumcusu olan **Benvenuto Cellini** (1500-1571) çelik üzerine altın kakmalı Türk silâhlarına hayran kalıp taklit ettiğinin öyküsünü **Anıtlar**'ında yazmıştır (s. 63-64). O yıllar Yavuz Selim (1512-1520), Kanunî Süleyman (1520-1566) ve hatta Sarı Selim (1566-1574) dönemlerine rastlar. Gerçekten de Türk sanatlarının — genel tarihimiz gibi — en parlak dönemi de sayabiliriz.

Türk çini sanatı, artık dünyaca tanınan ve kabul edilen sanatlarımızın başında gelmektedir.

Minyatür ve Hüsn-i Hat sanatlarındaki Türk dehâsının gerçekleştirdiği aşama ve farklılıklar, üstünlükler artık en kasıtlı ve **tarafgirler** dışında herkesçe teslim edilmektedir. Sözümlü ettiğim İngilizce yapıtta **G ü z e l y a z ı** bölümünü yazan Mr. Heath Lowry diyor ki: **(In no period or place did the art of Islamic calligraphy rise to the heights that it achieved in the city of İstanbul between the fifteenth and nineteenth centuries.)** [İslâm hüsn-i hat sanatı hiçbir dönem ya da yerde, 15 ile 19'uncu yüzyıllarda İstanbul şehrinde ulaştığı yükseklik aşamasına yükselebilmış değildir.]

Türk resim sanatı — daha bilinen adıyla — **Türk minyatür sanatının** İran ya da Hind vb. kökenlere bağlanıp bir özgünlüğü olmadığı yolundaki bilgisizce iddialar da kaybolmağa yüz tutuyor. Ernst Grube — yine o İngilizce yapıtta — diyor ki: **(Turkish painting has a distinctive quality of its own... The first quality that must strike anyone confronted with a work of Ottoman pictorial art is its unmistakable individuality. Even though it may at first be difficult to define in so many words what constitutes this particular quality, there cannot be any question that Ottoman painting is definitely different from anything else done in the Muslim world at any time...)**

[Türk resminin ayırmedici bir niteliği vardır... Bir Osmanlı resim sanatı ürünüyle karşılaşan herhangi bir kimse- nin dikkatine çarpması gereken birinci nitelik onun açık seçik özgünlüğüdür. Hatta, hatta, bu özel niteliği neyin oluşturduğunu birkaç sözcükle belirtmek ilkin zor olsa bile Osmanlı resminin İslâm dünyasında, hangi dönemde olursa olsun, yapılmış herhangi başka bir şeyden kesinlikle farklı olduğunda, herhangi bir sorun yoktur.]

İşte, kimi alıntılar yaptığım bu ortak yapıttan bazı yar- gılar bunlar...

Çiftçilik, duvar nakışçılığı, silâh ve zırhlar, cam sanatı, tahta, taş, fildişi vb. oyma ve kakmacılığı ve en yaygın Türk

sanatı olan halı dokumacılığı gibi sanat ve zanaat dallarından söz etmeğe yer ayıramayan inceleyiciler, kültürümüzün öteki yönlerine — konuları olmadığı için — hiç değinmemişler.

— DİLİMİZ VE EDEBİYATIMIZ :

Dışarıda belki en az bilinen, içerde de en çok tartışılan Edebiyatımız ve Dil varlığımız, üzerinde durulup tanıtmağa ve tanımağa en zorunlu olduğumuz kültür öğelerimizdendir; dil kültürün temelidir.

Çağdaş edebiyatımız üzerinde durmağa, halk edebiyatımızı tanıtmağa bu konuşmamda gerek duymuyorum. Değirmek istediğim bugünkü kuşakların yabancı kaldığı o yüzden de küçümsediği Divan Edebiyatı adını verdiğimiz kesimdir.

Sevindirici ve umut verici gelişmelere tanık oluyoruz; yüzyılların ötesinden bugüne Divan Edebiyatı'nın dosyasını yeni yeni inceleyen sanat ve edebiyat dergilerine rastlıyoruz. Yahya Kemal Beyatlı'nın bir önbilşi (kâhinlik)nin gerçekleşmesini diliyorum; o bir rubâisinde şöyle diyor:

Eslâf kapıldıkça güzelden güzele
Fer vermiş o neşveyle gazelden gazele
Sönmez seher-i haşre kadar şîr-i kadîm
Bir meş'aledir devredilir elden ele.

Bu yüzyılın başında bir Osmanlı Şiir Tarihi yazmış olan İngiliz Türkolog ve edebiyat tarihçisi Gibb'in altı ciltlik yapıtında yazmış olduğu düşünceleri ve incelemelerini salık vermek isterim.

— MÜZİK :

Konularımızın en çok tartışılan ve genellikle konuyu en az bilenlerce bize en az mal edilen tarihî, klasik Türk Müziği diye adlandırılan müzik türünden söz etmemek olamaz.

Çok insan anlayamaz eski mûsikîmizden
Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden.
Açar bir altın anahtarla ruh ufuklarını,
Hemen yayılmaya başlar sadâ ve nur akını
Ve seslenir büyük İtrî, semâyı örten rûh...

.....
Bu neslin ortada dâhîcedir başardığı iş,
Vatan nasıl karışır mûsikîyle, göstermiş.

diyor, Y. Kemal Beyatlı. Evet, **Eski Musikî**'miz adını verdiği şiirinde onun anlattığı gibi vatanımızı bir kültür birliği etrafında birleştirmiş olan, bugün klasik Türk musikîsi, Türk sanat müziği ve benzeri terimlerle belirtilen müziğimiz, bizim mi, Arabin, Acemin, Bizans'ın mı? Çok tartışıldı. Çoğu kez de bize mâl edilmeden başkalarından aldığımıza inandırılmak istendi. Bunda da, Göçebelik konusunda olduğu gibi, büyük ölçüde başarılı olundu. Ama, bugün bu müziğin kimin malı ve hangi milletin **dâhice başardığı iş** olduğu daha iyi biliniyor. Kolay benzetmelerle bu musikîyi başka kökenlerden alınmış göstermek isteyenler bile onun «**asırlar boyunca tamamen Türk olan bir karaktere sahip**» olduğunu kabul etmek zorunda kalmaktadırlar. Müziğimizin, özgünlüğünü, değerini büyük müzikologlarımızın incelemelerini okuyarak öğrenebiliyoruz. Bu konu da zengin, fakat zor bir konudur. Bir fikir edinmek için Sadettin Arel'in incelemelerini ve Yılmaz Öztuna'nın iki ciltlik **Türk Musikîsi Ansiklopedisi**'nden yararlanmayı SALIK VERİYİM.

— MİMARİMİZ, MUSİKİMİZ:

Musikîmizi mimarimizle karşılaştıran bir mimar-yazarın ilginç bir düşüncesini aktarmak isterim. Katılıp katılmamak

bize kalıyor: «**Çok tezyinat zayıf mimarının cankurtaran simididir... Çok sesli müziğin de aynı sebeplerden doğduğuna inanıyoruz**» diyen yazar, bir Alman müzisyeninin şu sözlerini bir yerden nakletmiş: (Bizim müziğimiz bin bir çıkıntısı ve sivri uçlarıyla muazzam bir katedral gibidir. Türk müziğini yumuşak hatlı kubbeleriyle, câzip ve esrarlı havasıyla eski Türk mimarisine benzetiyorum.) Yazar ilâve ediyor: (Musi-kîmizin tılsımı tek sestir, ondan gelen vahdettir... Bizim musikimiz beşeridir, insan sesi asıldır. Alet onun yardımcıdır. Garp müziği ise, her biri başka bir nota basan ses ve alet kalabalığı ortasında sürer gider). Evet bu düşüncelere katılır ya da katılmayız. Ama Türk müziğinin realitesini öğrenmeliyiz, bilmeliyiz. Sevelim, sevmeyelim bizimdir, bizdendir. Ben çok seviyorum, anlayamasam da çok seviyorum.

Türk sanat müziği, Osmanlı-Türk kültürünün en birleştirici ürünüdür. Bütün din ve ırklar, halklar onda kaynaşmış. Boğdan Prensi Dimitrius Cantemir (Kantemiroğlu) (1673-1723) gibi yüksek bir Türk müziği besteci ve müzikologdan Rum asıllı büyük betekâr Tanburi Zaharya (Öl. 1740 ?); Yahudi asıllı Türk bestekârlarının en büyüğü Tanburî İsak (1745 ? - 1814), Ermeni asıllı bestekâr ve nota mucidi Hamparsum Limoncuyan (1768 - 1839)'a kadar ve daha pek çok gayr-i müslim müzikçilerden, Itrî (1640 ? - 1712), Seyyid Nuh (Öl. 1714), Hafız Post (1630 ? - 1694 ?) Hammamîzâde İsmail Dede Ef. (1778 - 1846) gibi Müslüman-Türk müzik dehâlarımıza kadar binlerce bestekâr, müzikolog ve icracılar, sanatlarımız arasında en birleştirici müziğimizin yüzyıllar boyu gelişmesi, canlı tutulması ve bize kadar gelmesini sağlamışlar. Şair yazmış, hattat onu güzel yazıyla kaleme getirmiş, taş oymacısı onu kazıp kitabe yapmış, bestekâr bestelemiş ve Osmanlı-Türk toplumu padişaktan köyler arasında dolaşan halk ozanına kadar bu bütünün halkalarını oluşturmuş. Şair Bâkî (1526-1600) gazel yazmış:

Kim humarı olmaz ey sâkî şarâb-ı Kevser'in
Câm-ı lâlindir senin âyine rû-yi enverin
Âdı var câm-ı Cem ü âyine-i İskender'in
Nûş eden câm-ı lebin ölmekden asla gam yemez

Itrî bu gazeli **Hisar**'dan bestelemiş; ne muhteşemdir! Belki yüzyıldan daha çok bir zaman sonra olmuş bu. Devamlılık budur şite!

Bu konuda Yahya Kemal'in bir yargısını yineleyerek müzik bahsini bitireceğim. O diyor ki: (Itrî'ye Mozart ve Bach'dan fazla kıymet veriyorum. Onlar Avrupa âleminde yetmişler. Musikiden bizde anlayanlar nihayet iki bin. Itrî bir Bethoven ayarında. Dehaları aynı derecededir. O harmoni, bizimki melodi üzerine müesses... Musikimiz Itrî'de milileşti. Ondan evvel ya Rum ya Acem kokuyordu... Biz musikiyi Acemden almışız, Rumdan aldıklarımızla meczetmişiz. Ordular Mora ve Macaristan'a girince havalar almışız. Itrî zamanına gelince bu tamamen Türk olmuş. Sentez tamam olmuş. Musikide yüzde bin (% 100), şiirde yüzde elli (% 50) Türkleşmişiz.) Arab ve Acem musikisi hâlâ sentetik değil. Bizde sentetik. Avrupa'da Sebastian Bach'da olduğu gibi bizde beste var. Bunlar birer eserdir.) [Dr. Süheyl Ünver'den: s. 52 - 53].]

Yahya Kemal Beyatlı bu düşüncesini anıtsal bir şiiriyle ölümsüzleştirmiş:

Büyük Itrî'ye eskiler derler,
Bizim öz mûsikîmizin pîri;
O kadar halkı sevkedip yer yer,
O şafak vaktinin cihangîri,
Nice bayramların sabâh erken,
Göğü, top sesleriyle gürlerken,
Söylemiş saltanatlı Tekbîr'.
Tâ Budin'den Irâk'a, Mısır'a kadar,
Fethedilmiş uzak diyarlardan,
Vatan üstünde hür esen rüzgâr
Ses götürmüş bütün baharlardan.
O dehâ öyle toplamış ki bizi,
Yedi yüz yıl süren hikâyemizi
Dinlemiş ihtiyar çınarlardan...

[Yahya Kemal'in Yedi Yüz yıl olarak söylediği tarihimiz Malazgirt 1071'den İtrî'nin zamanı (1640-1712)'na kadar geçmiş olan yedi yüz yıldır..]

Yukarıda musikimizle mimarimiz arasında bir karşılaştırma yapan bir mimar-yazar (Ekrem Hakkı Ayverdi) (Türklerin daha evvelki mimarilerinden her bakımdan bariz bir tekâmül gösteren Osmanlı mimarisinin semadan inip bu toprakta bitmişçesine yekden Bursa'da doğmuş) olduğunu vurguluyor. Gerçekten de, mimarimizi başkalarının kopyası sayan düşünceler de artık birçok yanlış yargılar gibi düzeltilmeğe başlamıştır. **Türk Sanatları Uluslararası Kongreleri** bu alanda yararlı olmaktadır.

Ayverdi şöyle sürdürmektedir: (Çok tezyinat zayıf mimarinin can kurtaran simididir... Osmanlılara gelinceye kadar bütün İslâm kavimlerinde cami Roma bazilikaları ve Bizans kiliseleri plânında sıra sıra direklerle bölünmüş, vahdetten uzak... Bu dağınıklığı gizlemek, unutturmak mecburiyetiyle de, her taraf sıvama tezyinat ile örtülmüştür. Bu üslup-taki camilerde yekpârelik aranamaz. Kubbeli Osmanlı camisine ne bir ek yapılabilir, ne bir tâdil. Kurtuba (Cordov) III. Abdurrahman Câmîine ayrı ayrı üç ek yapılarak, eskisiyle beraber dört kısımdan meydana gelmiştir. Bir Süleymaniye'ye bir liâve yapılabilir misiniz? Hayır.)

Şiirde, musikîde, mimarîde, yazıda, el sanatlarında, özetle bütün kültür varlık ve ürünlerinde gelirken getirmiş, geldiğimiz yerlerde bulmuş olduğumuz öğeleri öyle özümsemiş ve bir yere getirmişiz, hepsini o kadar yerinde, zamanında ve mükemmel olarak yapmışız ki, bunun sadece öyküsü bile bir millete şeref verir. Üniversite öğrencisiyken büyük Türk dostu ve Türkolog Alman bilgini Paul Wittek'i tanıdım. Belçika'daydı... Yıl 1938. Bana o dönemdeki Dil ve Tarih teorileri dolayısıyla şöyle demiştir: (Bunlara ihtiyacınız mı var? Osmanlı tarihi birkaç millete iftihar vesilesi çıkacak kadar zengindir.)

Burada yine Yahya Kemal'den, kültürümüzü en iyi anlayıp özetlemesini bilmiş olan dehamızdan bir düşünceyi nakledeceğim: (Ben maziyi sevmiyorum, güzelliklerini seviyorum... Seveceğimiz mazi, hal değil; güzellik, iyilik ve doğrudur. Fatih'i severiz, fetihler yapmış. Ama mimarını dayakla öldürmüş, hareketini beğenmiyoruz. Fatih'in Halil ve Mahmut Paşaları öldürmesini sevmiyoruz... Demek ki maziyi sevmiyoruz. Ayırd ediyoruz...)

Harâbîsin, harâbâtî değilsin
Gözün mazidedir âti değilsin.

diye Ziya Gökalp'e yanıtı şu olmuştur:

Ne harâbî ne harâbâtîyim,
Kökü mazide olan âtiyim.

Osmanlı sultanları da Avrupalı ve İtalyan prensleri gibiydiler. Yani ekonomik sorunları gibi müzik, şiir, kitaplar ve bilgin kişilerin sohbetlerini yapıtlarını korumak, desteklemek bakımından aynı idi.

Yabancılar arasında yaşamak, hem insanın kültürünü artırır, hem de kendi milletine karşı sevgisini! Çünkü mukayese, karşılaştırma olanağı verir. Asla aşağılık kompleksine düşmek için de neden olmadığı halde içimizde, dışımızda bunu aşılamağa çalışılana da fırsat tanımamalı, uyanık olmalıyız. Bir yazarımız bir vesileyle yazıyordu: (Sanki bütün ülkeler — ve meselâ, İsveç, İsviçre, Danimarka, Hollanda gibi varlıklı ve kalkınmış ülkeler — atomu parçalar, ay'a gidermiş gibi, bütün hücrelerimize sindirilmek istenen ve sindirilen «eller ay'a biz yaya» benzeri kompleksler, temsilcilerimizi de, günün içinde, tarihlerinden koparıldıkları, tarihleri ile bağ kuramadıkları için, çırılçıplak ve zavallı bırakmıştır. Tarihin en utandırıcı bozgunlarından birisine daha uğrayan bir ülkenin herhangi bir generalinden başka bir şey olmayan Dö Gol, İngiltere'ye beraberinde Fransa tarihinin idrâkini götürmemiş olsa idi Çörçil'in ve Amerika'nın, eşit söz

hakkına sahip bir ortağı olabilir miydi? Düşünce ve tekliflerini, bastıra bastıra, kabul ettirebilir miydi? Kısacası, üst düzeydeki politikacılar, temsilciler veya sâde vatandaşlar; biz bir şey olacaksak ve bir şey olarak kabul ettirilmek istiyorsak, her şeyden önce o iğrenç ve çürütücü kompleksten arınmaya bakmalı, nereden geldiğimizi, neler yaptığımızı, geride nasıl bir geçmiş bıraktığımızı kavramalı, türedi bir toplum olmadığımızı bilmeliyiz.) [Tarık Buğra'dan].

Sözlerimi, beni iyimser ve umutlu yapan olaylardan söz ederek bitirmek istiyorum Bir sanat dergisinde (**Söz Gençlerin**) başlığı altında orta ve yüksek öğrenim gençliğinin kimi temsilcilerinin çeşitli kültürel ve siyasi sorunlarımız hakkındaki düşüncelerini okumuştum. Bunlar bana büyük bir zevk ve şevk verdiği gibi geleceğimiz için de güvenimi güçlendirdi. Sizler hem doğru, hem de sağlam ve kültürlü yargılara varabilmeyi öğrenmişsiniz. Sizleri ve öğretmen ve profesörlerinizi sevinçle kutluyorum; Siyasal Bilimler Fakültesi'nin Aziz Gençleri!